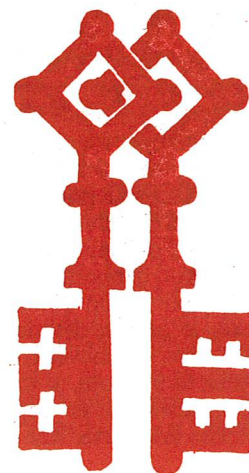
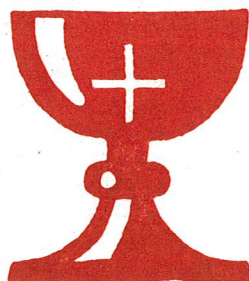
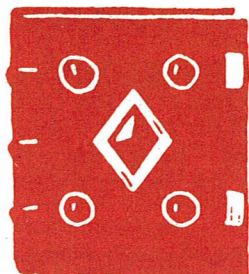

RE-FORMATIO

MEDDELELSER OM KIRKELIG FORNYELSE

1/1987

DEN HIMMELSKE KONGE

BIBELENS ord er trøstende ord. Og vores prædiken skal styrke forsagte i troen på, tilliden til Guds nåde. Men til kristen forkyndelse hører også det andet: ordet om, at der fældes dom over os.

Billedet af den tronende Kristus, der holder dom over verden, billedet af Dommedag, pryder vore gamle katedraler på væggen, der vender mod vest, der vender mod kirkens indgang.

Under billedet af Dommedag trådte vore forfædre ind i kirkens hellige rum. Og billedet af det himmelske Jerusalem, men også af de mangfoldige og stærke onde magter var i alterrummets hvælvinger den hørende og bedende menighed for øje. Ud fra dette får alt, hvad der her bliver sagt, lært og handlet sin afgrundsdybe alvor.

Det er et spørgsmål om liv og død, om fortabelse eller frelse. Ved denne domfældelse er der ingen mellemtoner. Der er: et Guds ja eller et Guds nej.

Gud har overgivet Sønnen al domfældelse, hedder det. Med Ham og ved Ham skilles, adskilles menneskers evighedsskæbne.

Dommen på »den yderste dag» afslører, hvad der her og nu allerede er virkelighed, en virkelighed, der her og nu er skjult for vore øjne.

Uhyre meget af det, vi mennesker regner for vigtigt, ja, udslaggivende, vil ikke betyde noget som helst.

Vi vil ikke blive spurgt om, hvor meget vi har ydet eller opnået i vores liv. Heller ikke om sociale »velgerninger» og engagement! Der vil heller ikke blive spurgt om, hvor vi var hjemmehørende inden for kirkeretningerne eller de politiske partier. Det eneste, der søges efter hos os, er kærlighedens fylde, der giver Guds kærlighed – åbenbaret i Kristus – ny stilledeværelse, menneske og menneske imellem.

Ikke såkaldte onde gerninger fører til fortabelse, men dette, at kærligheds-gerningerne udeblev.

»I har ikke....»

Og de dér på højre side i domsscenen spørger forbausset: »Herre, hvornår har vi....?».... Og de på den modsatte side: »Herre, hvornår har vi ikke?»

Hvad det dybest set kommer an på, er os ofte ikke engang bevidst. Men her må man så alligevel ikke gå hen og påstå, at *kun* den ubevidste »gode gerning» anerkendes af Verdensdommeren.

Dette er vigtigt, for at ikke vores længsel (denne er også en virkelighed) efter, ja, trang til at gøre godt og at være i broderkærligheden ikke skal undermineres eller kvæles!

Men hvordan forholder det sig nu med hensyn til de »gode gerninger»'s betydning, hvor vi dog ved, at troen på Guds nåde er det eneste, vi har at klamre os til?

Det er her en hjælp at tænke over Bi-

belens gøren forskel på »værk» og »frugt» Ikke det viljebårne værk, viljens resultater, men troens »frugter» er det altafgørende. Det er gerninger udført ud af hjertets og hele vort væsens hengivelse til Gud.

Dér fødes den kærlighedens handling, der tillader os håbet om at stå som Guds medarbejdere! at få lov at stå – i al ydmyghed og lidenhed – på den »højre side» i domsscenen for den himmelske Konge.

*Prædiken over Matth. 25,31-46
af biskop Wilh. Stählin.
(Oversættelse ved Margit Deckert)*

OLDKIRKENS NADVER- OG EUCHARISTIFEJRING

I NÆRVÆRENDE og en række efterfølgende numre af Re-formatio har jeg indvilliget i at opridsede nogle træk af oldkirkens nadver- og eucharistifejring. Opmærksomheden vil primært blive rettet mod de fire første århundreder af vor tidsregning, og tyngdepunktet være en skildring af ritualets udvikling i den vestlige gren af kirken. Hermed tænkes på den del af kirken, som sluttede op om menigheden og biskoppen af Rom og navnlig benyttede sig af det latinske sprog. I forskellige regionale centre rundt omkring i den kristne tros daværende udbredelsesområde udviklede de tidligste menigheders løst og spontant strukturerede gudstjenesteform sin indenfor denne periode gradvist til de liturgier, som i alt væsentligt er blevet håndhævet frem til nutiden. I den vestlige kristenhed fremstod på denne måde den særlige vestlige ritus, der i sine hovedtræk har været enerådende i Den romersk-katolske Kirke indtil liturgireformernes gennemførelse i forbindelse med afholdelsen af Andet Vatican-koncil 1962-65. Ved denne lejlighed, hvor også gudstjeneste på nationalsprogene indførtes, blev der udfra oldkirkelige forbilleder formuleret en række nye

liturgiske tekster, herunder tre nye eucharistibønner, således at det herefter står frit, hvorvidt den overleverede eller en nyformuleret ordlyd skal lyde under gudstjenesten.

De tidlige kristne menigheder, som grundlagdes i det første århundrede, har i visse af deres gudstjenestes led videreført ritualer fra den samtidige jødedom i tillempet udformning. Dette gælder også de liturgiske bønner og formler, som celebranten var bemyndiget til at foredrage i forbindelse hermed. Af denne grund indeholder kirkens gudstjeneste også i sin endegyldigt fastlagte form elementer, som kan føres tilbage til jødisk praksis og dermed til apostlenes dage.

I denne sammenhæng vil hovedvægten da også blive lagt på afsnit for afsnit at beskrive nadver- eller eucharistibønnen i sin klassiske, vesterlandske skikkelse, hvori denne bøn ved 300-tallets slutning var blevet fastlagt af den ældste latin-sprogede kirke. Skønt denne bøn i senere tider er blevet splittet op i dels det indledende takkende og lovprisende afsnit betegnet »Præfatio», dels hovedafsnittet benævnt messens »Canon», som omgiver indstiftelsesordene, så er den dog udfra sin oprindelse ikke desto min-

dre at betragte som en helhed.

I. Nadverliturgiens jødiske rødder

I dette indledende afsnit er det hensigten at behandle nadverliturgiens rødder i det første århundredes jødedom.

Som betegnelsen »eucharisti»-fejring lader erkende, udgør taksigelsen eller takkebønnen en væsentlig bestanddel af nadverritualet (eucharistia = græsk: taksigelse). Således anvendes dette ord allerede som betegnelse for nadver- eller eucharistifejringen i sin helhed i skriftet Didaké, der er blevet til omkring år 100 (Did. 9,1). At der dog allerede i de første kristne årtier var knyttet en taksigelse til nadverfejringen, derom bærer Det nye Testaments fire beretninger om Jesu indstiftelse af nadveren vidnesbyrd. Den ordlyd, hvormed de er gengivet i Det nye Testamente, viser nemlig i visse henseender at være afstemt efter, hvorledes nadveren fejredes i de menigheder, hvori disse beretninger i starten overleveredes mundtligt. I et vist omfang afspejler indstiftelsesberetningerne altså en bestemt nadverpraksis.

Mattæus og Markus beretter, at Jesus i forbindelse med nadverens indstiftelse forrettede en dobbelthandling bestående af følgende enkeltled: Først tog Jesus brød og velsignede, og i umiddelbar forlængelse heraf har han brudt og omdelt dette. Dernæst tog Jesus kalken og takkede, hvorpå han har rakt den omkring (Mt. 26,26-29; Mk. 14,22-25). Ifølge Lukas' og Paulus' indstiftelsesberetninger, hvis ordlyd i visse detaljer er overleveret anderledes end hos Mattæus og Markus, har Jesus ved brødhandlingen takket i stedet for at velsigne. Dernæst har han så først efter aftensmåltidet forrettet den tilsvarende handling med kalken – som det er udtrykt (Lk. 22,19-20; 1. Kor. 11,23-25). Denne har derfor også omfattet at takke.

Af dette referat af Det nye Testaments fire indstiftelsesberetninger fremgår altså, at Jesus ifølge Mattæus og Markus såvel har velsignet som takket, mens han ifølge Lukas og Paulus udelukkende har

takket. Når hertil kommer, at det at velsigne er dybt rodfastet i det jødiske miljø og fromhedsliv, mens det at takke derimod vidner om påvirkning fra den græsk-hellenistiske kulturkreds, da ligger den formodning nær, at velsignelsen (græsk: eulogia) i Mattæus' og Markus' jødisk prægede menigheder har lydt side om side med taksigelsen, mens taksigelsen i Lukas' og Paulus' mere græsk prægede menigheder blev betonet på bekostning af velsignelsen.

Trods denne variation i udtryksmåden så svarer den dobbelthandling, hvorved Jesus ifølge de tre første evangelier og Paulus indstiftede nadveren, dog til det faste ritual, som man har kendskab til, at en jødisk husherre i det første århundrede forrettede, når han indledte og afsluttede et måltid i familiens eller broderskabets kreds. Ifølge Lukas' og Paulus' versioner af indstiftelsesberetningen har Jesus ved samme lejlighed tillige givet pålæg om, fremover også selv at forrette den skildrede dobbelthand-

Vægmaleri fra slutningen af 300-tallet i »Cimitero anonimo di via anapox» (tidligere anset for at høre til Jordaniernes Katakombe). Jesus er afbildet som en ung skæglos mand klædt i tunika og pallium. Med en stav i højre hånd berører han syv kurve fyldt med brød. Motivet er en illustration af bespisningsunderet.

ling — på den vis ville man komme ham i hu. Dette pålæg skal Jesus ifølge Lukas have fremsat én, ifølge Paulus to gange. Når den første kristne menighed i tiden efter Jesu passion og hændelserne på »den første dag i ugen» (Mk. 16,3 og par.) samledes til måltid, så har menighedens ældste derfor også i henhold til dette pålæg været bemyndiget til at indlede det med at tage brødet og velsigne, at bryde og omdele det (Ap.G. 2,42.46), og — navnlig ved festlige lejligheder — at afslutte det med den højtidelige taksigelse over kalken. Nadveren er altså i sin tidligste form stort set blevet fejret som et traditionelt jødisk, religiøst præget måltidsfællesskab.

Spørgsmålet melder sig nu, hvorledes der af det traditionelle, rituelt indrammede jødiske måltid kunne udvikle sig en særlig kristen nadverliturgi med takkebønnen som et fremstående element. Som nævnt omtales der i Lukas' og Paulus' versioner af indstiftelsesberetningen ingen velsignelse, således at den rituelle dobbelthandling her ganske domineres af taksigelsen. Når det derfor gælder om at få opklaret, hvad der kunne sætte en udvikling som den formodede i gang, da er det nærliggende at rette opmærksomheden mod takkebønnen i den rituelle handling, hvormed det jødiske måltidsfællesskab på højtidelig vis afsluttedes. Dette udgangspunkt skyldes ikke mindst, at de skriftlige kilder fra de første århundreder kun underretter yderst fragmentarisk om de ældste kristne menigheders nadver eller eucharistibøn. Et vink herom giver dog kapitlerne 9 og 10 i det indledningsvis nævnte skrift Didaké. Dette skrift, der hører hjemme i gruppen De apostolske Fædre, er en såkaldt kirkeordning, der indeholder forskrifter og anvisninger for livet i en kristen menighed. Som helhed betragtet er Didaké en samling af ældre overleveret traditionsstof, der har fundet sted omkring år 100. Kapitlerne 9 og 10 gengiver de ældste for eftertiden bevarede kristne bønformularer, der ifølge deres overskrifter 9,1 og 10,1 også forstås sig

selv som sådanne. Herudover findes der kun sporadiske hentydninger i de bevarede kilder. (Teksten Did. kap. 10 står for øvrigt at læse som nr. 9 i bønnebogen bagest i Den danske Salmebog).

Drejer det sig nu om at tage den jødiske takkebøn med i overvejelserne, så er et væsentligt bidrag til løsningen af spørgsmålet om den ældste nadver- eller eucharistibøns oprindelse og form blevet leveret i 1928 af en amerikansk jødisk fortolker af den rabbiniske tradition. Dette skete i forbindelse med en undersøgelse af de forskellige overleverede versioner af det jødiske måltids afsluttende takkebøn med henblik på dels at efterspore tidspunktet for dens tilblivelse, dels at fastslå dens tidligste ordlyd. Denne bøn, som husherrn altså ved måltidets slutning reciterer over »velsig-

Smalside af sarkofag fra anden trediedel af 300-tallet med bespisningsunderet som motiv. Sarkofagen opbevares i Vatikanets Museo Pio Cristiano. Kristus er afbildet frontalt mellem to apostle, der står vendt mod ham. Han er klædt i tunika og pallium, og de fagre lokker karakteriserer ham som en ung mand. De to apostle rækker dels en fisk, dels en brødkurv frem, som Kristus velsigner med sin højre henholdsvis venstre hånd. Foran hver apostel står tre brødkurve.

nelsens kalk» (1. Kor. 10,11), kaldes i jødisk tradition Birkat ha-Mazon; i engelsk litteratur betegnes den »Grace after Meals», The Blessing eller blot »Benediction». Udfra tekstkritiske overvejelser og historiske oplysninger i den rabbiniske tradition, som ikke skal refereres her, lykkedes det ham at rekonstruere bønnens (omtrentlige) ordlyd i tiden indtil ca. år 70 e.Kr. Før dette tidspunkt har denne takkebøn bestået af tre afsnit, hvis høje alder bekræftes af en tilsvarende treleddet takkebøn, som er lagt Abraham i munden i Jubilæerbogen 22,6-9 — et skrift fra omkring år 100 f.Kr. blandt De gammeltestamentlige Pseud-epigrafer. Begge disse bønner består i henhold til struktur og indhold af

- 1) en velsignelse af Gud som den, der ernærer verden,
- 2) en taksigelse for andre frelsesgoder, samt af
- 3) en forbøn for Israel.

Vedrørende teksten i Jubilæerbogen skal det bemærkes, at den på daværende

tidspunkt gængse ordlyd her er ændret for ikke at lade Abraham udtale for åbenbare anakronismer.

At takkebønnen Birkat ha-Mazon før år 70 havde haft en struktur og en ordlyd som den rekonstruerede, lod sig ydermere bekræfte ved en sammenligning med den takkebøn, der gengives Did. 10,2-5 og ifølge overskriften 10,1 ligeledes skal foredrages efter måltidet (»Efter at være blevet mættede, skal I takke således»). Ved hjælp af en synoptisk sammenstilling kunne den omtalte skriftfortolker anskueliggøre, at der i henseende til struktur og indhold består nære relationer mellem den jødiske og den kristne takkebøn, samt at førstnævnte må have tjent sidstnævnte som forlæg. For overskuelighedens skyld skal disse to takkebønner herefter gengives synoptisk, hvorpå der vil blive knyttet yderligere kommentarer til deres indbyrdes relationer. (Da vil det også blive forklaret, hvorfor versene fra Didaké-teksten gengives i ændret rækkefølge).

★★★

Den jødiske takkebøn Birkat ha-Mazon:

Velsignet være Du, Herre, vor Gud,
universets Konge,
Du der ernærer alt i universet med
godhed og pagtstroskab og barmhjertighed.

[Velsignet være Du, Herre,
Du der ernærer alt].

Vi siger Dig tak, Herre vor Gud,
fordi Du har tildelt os et attråværdigt
og godt og vidtstrakt land som arvelod,
[for Pagten og Loven, for liv og ernæring.

For alt dette er vi Dig taknemmelige,
idet vi velsigner Dit navn evindeligt.

Den kristne takkebøn Dikaké 10,2-6:

3 Du, Almægtige Hersker,
har skabt alt for Dit navns skyld;
såvel føde som drikke har du givet
menneskene at nyde
[for at de må sige Dig tak];
men os har Du i nåde skænket åndelig
føde og drikke
og evigt liv ved (Jesus) Din tjener.

2b Dig være ære i evighederne.

2a Vi siger Dig tak, Hellige Fader,
for Dit hellige navn,
som Du har bosat i vore hjerter,
og for kundskaben og troen og udødeligheden,
som Du har kundgjort os ved Jesus
Din tjener.

4 [Frem for alt] takker vi Dig (for alt);
fordi Du er mægtig.

Velsignet være Du, Herre,
for landet og ernæringen].

Forbarm Du Dig, Herre vor Gud,
over Israel, Dit folk,
og over Jerusalem, Din stad,
og over Sion, Din herligheds bolig,
og over Dit alter og Dit tempel.
[Genetabler Du på dette dets retmæssige
sted Davidsdynastiets kongedømme,
og byg Du Jerusalem inden længe].

Velsignet være Du, Herre,
der bygger Jerusalem.

(Dig) være ære i evighederne. (Amen).

5 Herre, kom Din menighed i hu
ved at udfri den fra alt ondt
og at fuldende den i Din kærlighed;
og saml Du den fra de fire verdens-
hjørner,
[den helligede],
ind i Dit rige, som Du har beredt den.

Thi Din er magten og æren i evigheder-
ne. (Amen).

6 Lad nåden komme og denne verden
forgå. (Amen).
Hosianna være Davids Gud.
Dersom nogen er hellig, lad ham kom-
me.

Dersom nogen ikke er det,
lad ham ændre sindelag.
MARAN ATA. Amen.

(De skarpe parenteser markerer tilføjel-
ser til teksten fra slutningen af 1. årh e.
Kr.)

⊕ — ⊕ Denne sætning erstattedes efter
templets fald med følgende: og over det
vældige og hellige hus, som kaldes ved
dit navn.

(De runde parenteser markerer koptiske
tilføjelser, de skarpe parenteser marke-
rer koptiske udeladelser. I disse tilfælde
er den koptiske læsemåde antagelig den
oprindeligste).

★★★

Af de gengivne tekster fremgår det, at
den jødiske takkebøn som særkende har
grundstrukturen: velsignelse (lovpris-
ning), taksigelse, forbøn. Således indle-
des første afsnit med »Velsignet være
Du» (hebr. Baruk af verbet barak,
hvoraf betegnelsen for den her i første
afsnit forekommende bønsgenre er
dannet, nemlig Berakah), hvorpå der føl-
ger en karakteriserende bestemmelse
(prædikation) af Gud: »Du der ernærer
alt i universet med godhed». Andet
afsnit indledes med »Vi siger Dig tak ...»,
hvorpå der som motiv til taksigelsen op-
regnes en række af Guds frelsesgoder.
Tredie afsnit udgøres af en forbøn for
folket og for Jerusalem. Hvert af de tre

afsnit afsluttes med en forkortet velsig-
nelse med efterfølgende sammenfatning
af motivet (Kort-berakah, kaldet Chati-
mah).

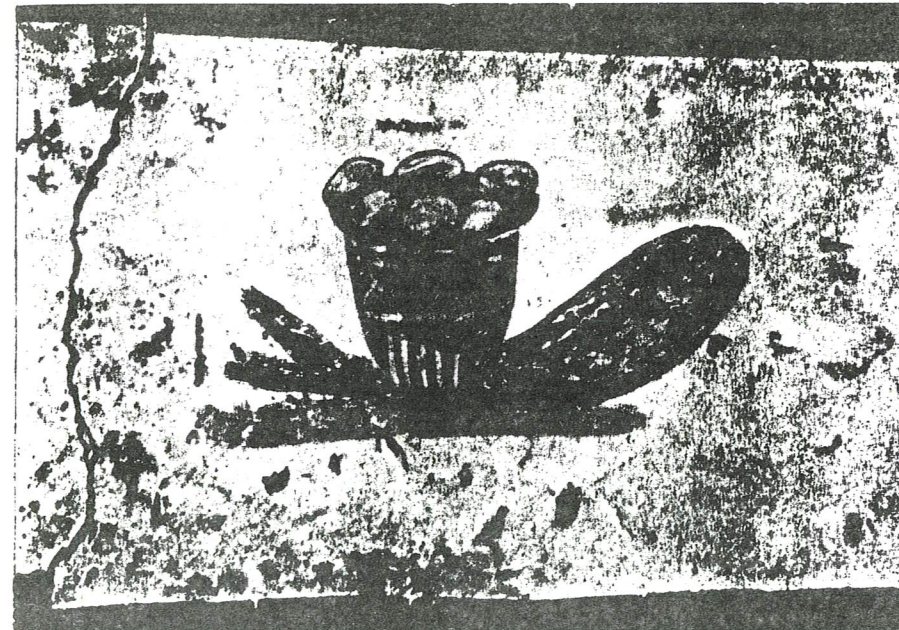
Vendes blikket nu med den kristne
takkebøn Did. 10, da er den mest iøjne-
faldende forskel, at de to første afsnits
rækkefølge er omvendt i forhold til det
jødiske forlæg. Den taksigelse, der om-
fatter første del af den jødiske bøn
andet afsnit (d.v.s. minus sammenfatnin-
gen af taksigelsens motiv), er altså her
rykket frem og anbragt som den kristne
takkebøns indledning (v. 2a). Herefter
er det afsnit, der svarer til den jødiske
bønns indledende velsignelse (v. 3), kom-
met til at befinde sig mellem de to tak-

sigelser, hvormed det jødiske forlægs an-
det afsnit indledes og afsluttes (v. 2a og
v. 4). I kraft af denne indramning er de
udsagn, som viderefører den jødiske
bønns første afsnit med velsignelsen, ble-
vet indlemmet i taksigelsen og skal her-
efter høres og opfattes med denne som
fortegn. En ansats til denne sammen-
knytning af de to første afsnit synes al-
lerede at ligge i den jødiske bøn, idet
den forkortede velsignelse, der afslutter
taksigelsen i andet afsnit, ikke blot gen-
tager samme ansnits tale om det forjæt-
tede land, men også griber tilbage til er-
næringen i første afsnit.

De forkortede velsignelser, som af-
slutter hvert af den jødiske bønns tre af-
snit, er i Didaké-teksten erstattet med
tre doksologier (lovprisninger). At der
ligger to bønns-afsnit til grund for sam-
menhængen v. 2a-v. 4 fremgår nu kun
af doksologierne v. 2b og v. 4, der befin-

der sig på de forkortede velsignelsers
plads i sammenhængen. Resultatet af
velsignelses-afsnittets indlemmelse i tak-
sigelsen er således alt efter behag blevet
to taksigelser eller én taksigelse afbrudt
af en doksologi på midten og til slut.

Disse formelle ændringer sammen-
holdt med de åbenbare indholdsmæssige
forskydninger kan karakteriseres som
en spiritualisering af det jødiske forlæg.
I tilknytning til den tankegang, som lig-
ger til grund for udsagnene i den jødiske
bøn, formulerede de kristne nu, hvad
der for dem var af afgørende betydning.
Mens den jødiske takkebøn indledes
med velsignelsen af Gud som den, der
sørger for den daglige ernæring, takker
de kristne således v. 2 først for, at Guds
hellige Navn har fået bolig i deres hjer-
ter. Herunder knytter de an ved den jø-
diske bønns bibelske tanke om tildelingen
af det forføjtede land. Dette tema spi-

Vægmaleri fra slutningen af 200-tallet i Lucina-Krypten i Callixtus-Katakomben i Rom: fisken og kurven med brød er en hentydning til Jesu bispisningsunder. Figuren på kurvens forside skal antagelig forestille et rødvinsglas, og motivet er således tillige et symbol på eucharistien. Bispisningsunderet bringes altså i erindring, fordi det tolkedes som et forvarsel om nadverens sakramente.

ritualiseres så på den måde, at det sættes i relation til formidlingen af de åndelige frelses-goder, hvori de troende delagtiggøres ved dåben til Jesus Kristus. Dida-ké-teksten giver endvidere indtryk af at være udformet af folk, som ikke længe sympatiserede med dem, der blot takkede for Den gamle Pagts goder i hverdagen. Ifølge jødisk tankegang omfattede disse udover Pagten, Loven, landet med flere også den daglige føde. I v. 3, der svarer til den jødiske bønns indledende afsnit, hedder det således – måske også som følge af de kristnes asketiske indstilling: »Såvel føde som drikke har Du givet menneskene at nyde, for at de må sige Dig tak, men os har Du i nåde skænket åndelig føde og drikke og evigt liv ved Jesus Din tjener». Dette udsagn har en tydelig brod vendt mod jødedommen.

Den kristne takkebønns tredje afsnit er som i forlægget uforandret en forbøn. Denne gælder dog ikke længere folket Israel og Jerusalems tempel, men derimod den kristne menigheds velfærd samt eskatologiske fuldendelse. De refererede udsagn er således vidnesbyrd om de kristnes betoning af de åndelige goder i modsætning til de jordiske.

Den omstændighed, at takkebønnen Did. 10 ikke har bibeholdt den jødiske

bønns tre forkortede velsignelser, men erstattet dem ved doksologier i egentlig forstand, fortjener opmærksomhed, for så vidt som den giver indtryk af, at de kristne ud fra polemiske bevæggrunde søgte at fortrænge velsignelsen. Der forekommer i den kristne bøn Did. 10 hverken en ny kristen velsignelse eller en gentagelse af indledningsordene »Vi siger Dig tak». Derimod introduceres et nyt ord, nemlig »ære» (græsk: doxa), der optræder som en lovprisning af Gud for Hans egen skyld, d.v.s. uden at anføre motiver dertil, som det var tilfældet i den jødiske bøn. Som et nyt og specielt kristent træk sker henvendelsen til Gud i bønnens indledning nu også med tiltaleformen »hellige Fader».

På grundlag af de hidtidige udredninger ligger det nu nær at antage, at den kristne menighed virkelig har givet taksigelsen (eucharistien) fortrin fremfor velsignelsen. Dette indtryk forstærkes tilmed af Did. 10,3, hvor det som en kristen pointe ligefrem understreges, at menneskene ernæres, »for at de må sige Dig tak».

Denne tendens til at fremhæve taksigelsen lader sig også spore i Qumran-samfundet. Mens tak i Det gamle Testaments skrifter kommer til udtryk med flere forskellige verber og vendinger, er

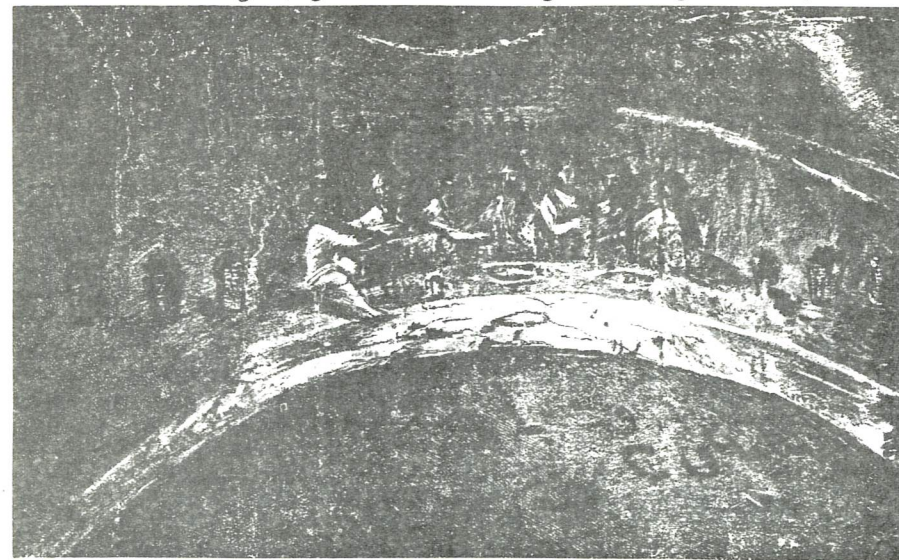
denne variation i udtrykket her indskrænket til en enkelt næsten uforanderlig formel. Dette fremgår af det af Qumran-samfundets skrifter (Dødehavsrullerne), der indeholder takke- og lov-sange og betegnes »Taksigelsesrullen» (i QH). Den pågældende formel, der nu hver gang gør brug af det samme verbum i 1. pers. ental, lyder: »Jeg vil sige Dig tak, Herre, thi/fordi». En nærliggende tanke er nu, at denne i Qumran bevidnede takkeformel også har spillet en betydelig rolle for bønslivet i de kristne menigheder, mens disse endnu fortrinsvis var at finde i det aramæisk-talende område. Som følge af sin slående lighed med den vending, der indleder andet afsnit af måltidets afsluttende takkebøn, har denne takkeformel så banet vejen for, at taksigelsen lod sig omdanne til denne bønns overordnede tema, hvori den indledende velsignelse gradvist blev

opslugt. Ved kristendommens udbredelse i den græksprogede verden blev bønnen så benævnt ved den græske form af ordet »taksigelse», nemlig »eucharistia». Herpå lå vejen nu åben for, at denne benævnelse tillige blev teknisk betegnelse for nadverfejringen i sin helhed.

De to analyserede takkebønner danner nu også baggrund for en bedre forståelse af en detalje i nadverberetningernes ordlyd. Af referatet af disse fremgik det, at det ikke er brødet, Jesus velsigner, eller kalken, han takker for. Verberne »velsigne» og »takke» optræder nemlig i den græske tekst uden objekt (altså intransitivt). Til grund for denne særegne brug af »velsigne» og »takke» (altså uden objekt eller relativsætning) ligger imidlertid en tilsvarende særegenhed i det hebraiske og aramæiske sprogs måde at skildre et måltid på. Hvad der nemlig i virkeligheden bringes til udtryk er, at

Fragment af sarkofag fra sidste fjerdedel af 200-tallet – opbevaret i Vatikanets Museo Pio Cristiano. Den beskadigede scene længst til venstre viser Jesu dåb. Resten af fragmentet viser en måltidsscene. Omkring en C-formet hynde er lejret fire mænd, der i hænderne holder brød og bægge. Foran hynden er anbragt et fad med en fisk samt syv brødkurve. Fra venstre nærmer sig en tjener med brød i venstre og fisk i højre hånd. Scenen har været tolket som et eucharistisk måltid.

Loftsmaleri fra første halvdel af 200-tallet i »Cappella Graeca» i Priscilla-Katakomben i Rom. Lænet mod en C-formet hynde er syv personer, heriblandt en kvinde med slør om hovedet, forsamlet til måltid. Manden længst til venstre er skægget og klædt i tunika og pallium; han fører forsædet og skal netop til at bryde brødet, hvilket har givet dette vægmaleri titelen »Fractio Panis» (brødets brydelse). Foran de forsamlede står et glas vin, et fad med to fisk og en bakke med fem stykker brød. Hele scenen er omgivet af syv brødkurve på den ene side og fire på den anden, hvorved det skildrede måltid tydeligvis knyttes sammen med Jesu bespisningsunder.

der foredrages en velsignelse eller taksigelse af et vist omfang. Samtidig er det Gud, hvem velsignelsen (lovprisningen) gælder eller taksigelsen rettes imod.

Denne ejendommelige hebraisk/aramæiske udtryksmåde har også sat sig spor andre steder i evangelierne. Der tænkes her på beretningen om Jesu bispisningsunder, hvori Jesu handlen med brød og fisk stort set er skildret som indledningsritualet til et jødisk måltid. Dette under er i Markus-Evangeliet overleveret i to varianter, der hver på deres vis har bevæget sig bort fra det fælles forlæg. Her er det imidlertid bemærkelsesværdigt, at de to varianters ordlyd afviger mindst fra hinanden netop i de centrale skildringer af Jesu handlen (Mk. 6,41f og 8,6b); altså dér, hvor også den særegne hebraisk/aramæiske sprogbrug er forblevet uantastet, da beretningen iklædtes en græsk sprogdragt. Dette skyldes utvivlsomt, at man først og fremmest har hæftet sig ved brødet som genstand for Jesu handlen, og således opfattet denne som en eucharistisk handling. Herved har den tillige kunnet lede tankerne hen på nadverfejringen i menigheden. Fiskene synes derimod

(endnu) ikke at have fremkaldt associationer af denne art, og i forhold til brødene spiller de da også en underordnet rolle i begge varianter af underberetningen. Dette må så have medført, at den særskilte omtale af Jesu handlen med fiskene i Mk. 8,7 kunne frigøre sig fra den hebraisk/aramæiske sprogbrug og i stedet lade sig formulere i overensstemmelse med den græske udtryksmåde, hvor »velsigne»/»takke» optræder med objekt (altså transitivt): »velsignede dem». Når verberne »velsigne» og »takke» indgik i en måltidsskildring, der gav mindelser om nadveren, så synes overleveringens bærere altså i den grad at have været under indflydelse af det liturgiske sprogs konserverende kraft, at skildringen endog efter at være blevet omsat til græsk bibeholdt den særprægede hebraisk/aramæiske brug af disse ord. Dette er ligeledes tilfældet i parallelerne til Markus-Evangeliets to varianter af bispisningsunder-beretningen, nemlig Mt. 14,19 og 15,36; (Lk. 9,16) og Johs. 6,11.23 samt i Lk. 22,17 og 24,30 (måltidet i Emmaus). Meget tyder således på, at hvor verberne »velsigne» og »takke» fore-

Fortsættes side 15

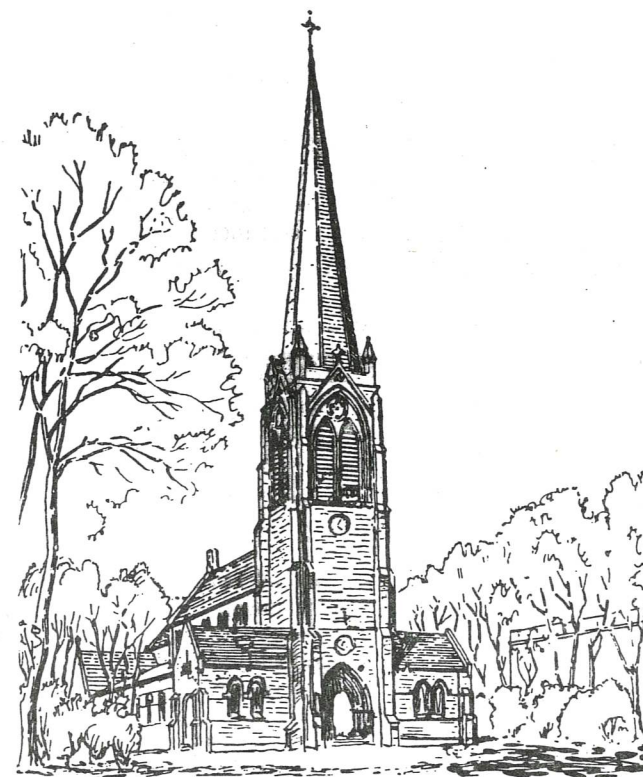
Forside af sarkofaglag fra slutningen af 200-tallet – opbevaret i Vatikanets Museo Pio Cristiano. Venstre scene viser i midten en siddende ældre mand, der er iklædt tunika og pallium og læser i en bogrulle. Manden er altså afbildet som en filosof, forstået således at han har indsigt i den »sande, kristelige» filosofi. Denne mand er omgivet af to kvindeskikkelser; den venstre med bogrulle i den ene hånd og den anden løftet i bedestilling, den højre med begge hænder hævet i bedestilling (orans). Til højre for sidstnævnte en mand i filosofdragt med bogrulle i venstre hånd anbragt i talegestus foran brystet, mens han skuer tilbage mod den siddende. Den resterende del af fladen viser en måltidsscene. Fire mænd er lejret omkring en C-formet hynde og har enten brød i hånden eller rækker ud efter fisken på fadet foran hynden, hvor der også ligger to brød. Fra venstre bringer en mand klædt i tunika og pallium et yderligere brød.

Fællesskabet KIRKELIG FORNYELSE

LANDSKONVENT 1987

Hovedtema:

DEN GUD, I SØGER FORKYNDER VI!

28.-30. MAJ 1987

i
SANKT JAKOBS KIRKE og MENIGHEDSHUS
Østerbrogade 59
København Ø

DEN GUD, I SØGER FORKYNDER VI!

HVORDAN skal vi forkynde evangeliet om frelsen i Jesus Kristus for det sækulariserede menneske, for hvem ordet Gud kun er et tomt begreb, og som aldrig har lært »sin Gud og sig selv at kende«?

*Føler vi ej i vort hjerte,
vi oprandt af gude-æt,
ej vi føle kan med smerte,
at vi arted os kun slet,
kun med spot det ord vi møde,
at genløse og genføde
Gud os vil som sine børn.*

Grundtvig Rationaliteten, moderniteten og — nu på det sidste — postmoderniteten er over os. Mennesket styrer sig selv og lader sig ikke sige af nogen fremmed autoritet, f.eks. Gud. Menneskets egen fornuft, lyst eller behov er dets ledetråd og kan ikke anerkende noget hinsidigt. Alt er dennesidigt.

Og så oplever vi samtidig, hvordan det selvstyrede menneskes verden gang på gang bryder sammen og efterlader nød og elendighed. Erfaringen fra det personlige og det folkelige liv viser os tydeligt, at vi ikke dur til at være guder. Vi oplever det utrolige, at tusinder af så-

kaldt autonome mennesker higer og længes efter det hinsidige og er parate til at kaste sig i armene på hvad som helst, der byder sig, og som blot lugter af hinsidighed. Dragningen mod nyreligiøsitet og okkulte fænomener øges stadig.

Er det det ægte menneskelige, mennesket af ånd, der her bryder frem med uimodståelig kraft midt i tidens åndløshed og abekattefilosofi, det der er den nødvendige forudsætning for, at evangeliet kan høres?

Det er sådanne problemer, vi vil tage op i foredrag om sækularisering, nyreligiøsitet, Ydre Mission og om et menneske, der fandt Gud (Niels Steensen, 1638-86), når vi samles til FKF's landskonvent i den nyrestaurerede og nyindviede Sankt Jakobs kirke i København den 28.-30. maj 1987. Men løsning på disse eller andre problemer finder vi ikke, uden vi stiller os for Guds ansigt. Derfor er de største og vigtigste begivenheder ved landskonventet, når vi ved messer og tidebønner hengiver os til Gud i bøn, lovsang og tilbedelse.

Hjertelig velkommen til at deltage i alt dette!

Olav Fog

PROGRAM

Kristi Himmelfartsdag den 28. maj:
17.30 — 19.00 Ankomst og spisning af medbragt mad.
19.00 Vesper og velkomst.
20.00 Peter Olofson: »Den Gud, I søger«
22.00 Completorium.

Fredag den 29. maj:
8.30 Festmesse. Prædikant: Flemming Baatz Kristensen.
10.00 Morgenkaffe.
10.30 Jørgen Hvid: »Han fandt Gud« (Niels Steensen).

12.30 Tolvsang.
13.00 Middag.
15.00 Kaffe.
15.30 Film om Ydre Mission.
17.00 Procession.
17.30 Festvesper. Prædikant: Jan Stolt.
18.30 Aftensmad.
20.00 N. O. Vigilius: »Guds død — verdens død«.
22.00 Completorium.

Lørdag den 30. maj:
8.30 Messe. Prædikant: Gert Holthor.

9.30 Morgenkaffe.
10.00 Generalkapitel.
12.00 Tolvsang.

12.30 Frokost.
13.00 Generalkapitel fortsat.
15.00 Afslutning.

PRAKTISKE OPLYSNINGER

Sankt Jakobs kirke og menighedssal ligger på Østerbrogade nr. 59. Fra Hovedbanegården tager man S-toget til Østerport station og derfra med linie 1. Udstigning ved 4. stoppested efter Østerport station. Fra Rådhuspladsen kan man tage linie 1, og 14.

Medbring: Salmebog og »129 Salmer«.

Præster medbringer alba og hvid stola.

Konventsafgift: 100 kr. for hele konventet; 50 kr. for fredag; 25 kr. for torsdag og lørdag.

Nærmere oplysninger fås ved henvendelse til mødets sekretær: **søster Karen Bagge**, Hørsholmsgade 22 D, 2.tv., 2200 København N. Telefon 01 85 30 24.

INDKVARTERING

Såfremt det ønskes, kan mødesekretæren, søster Karen Bagge, være behjælpelig med at skaffe indkvartering.

Tilmeldingssedlen og indbetaling sendes **senest mandag den 18. maj** til FKF's kasserer, organist Axel Madsen, Carit Etlarsvej 5, 1814 Frederiksberg C. Telefon 01 22 67 67.

TILMELDING

Navn.....

Adresse.....

.....Telefon.....

anmelder hermed min deltagelse i Fællesskabet KIRKELIG FORNYELSE's landskonvent i Sankt Jakobs kirke, København, den 28.-30. maj 1987 og ønsker at deltage i følgende måltider:

Torsdag den 28. maj: Aftensmad (medbragt)

Fredag den 29. maj: Morgenmad, 10 kr. kr.

Middag, 30 kr. kr.

Aftensmad, 20 kr. kr.

Lørdag den 30. maj: Morgenmad, 10 kr. kr.

Frokost, 20 kr. kr.

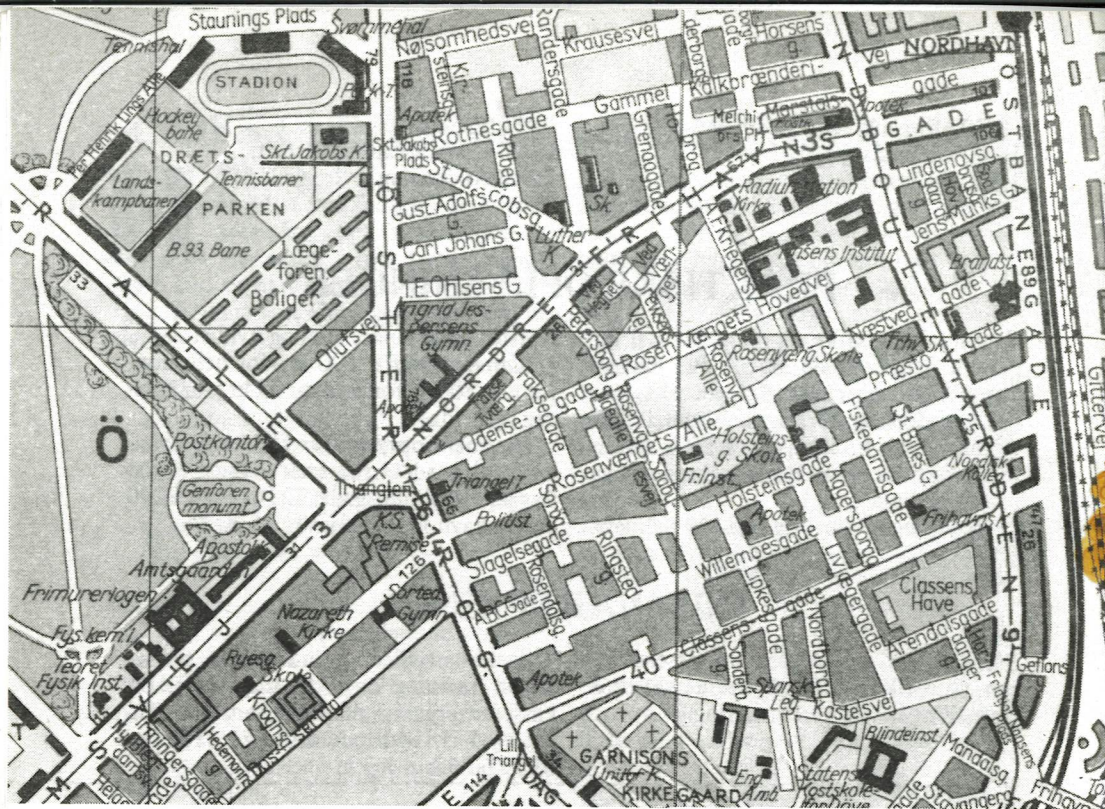
Pris for måltider i alt kr.

Konventsafgift (100 kr., 75 kr., 50 kr. eller 25 kr.) kr.

At betale i alt kr.

Beløbet er indsendt til FKF's kasserer, organist Axel Madsen, Carit Etlarsvej 5, 1.th., 1814 Frederiksberg C. Postgiro nr. 2 08 81 42. — Pr. check/pr. giro.

Drikkevarer købes på stedet. Kaffe 10 kr. Anmeldelse til måltider er bindende. Ved ankomsten udleveres spisebilletter til de pågældende måltider.

Sankt Jakobs sognegård og Sankt Jakobs kirke (baggrunden), Østerbrogade 59.

Fortsat fra side 10

kom uden objekt i en sammenhæng med relation til nadveren eller, som bragte denne i erindring, der har de allerede på et meget tidligt stadium af den kristne traditionsproces antaget en formelagtig karakter. Under indtryk af nadverliturgien synes »takke« her ligefrem at have fået den særlige betydning »at fremsige takkebønnen«, hvilket ganske svarer til »at foredrage eucharistibønnen«.

Såfremt disse begrundede antagelser stemmer, så findes der i evangelierne overleveringer, som bærer vidnesbyrd om, at der allerede i den ældste kristne tid har stået en særlig respekt om nadverfejringens »takke-« eller »eucharistibøn« i menighedernes fællesskabsliv og i den enkelte kristnes bevidsthed.

Når de nytestamentlige nadverberetninger Mt. 26,26-29; Mk. 14,22-23; Lk. 22,15-20; 1. Kor. 11,23-25 tillige med bespisningsunder-beretningerne fortæller, at Jesus »velsignede« og »takkede« (uden objekt), da tænkes der højst sandsynligt på foredragelsen af en bøn af samme form som den jødiske takkebøn Birkat ha-Mazon. Denne bøn har i mere eller mindre kristeligt tillempet form været fast bestanddel af de kristne menigheders nadverfejring, og i lyset heraf blev så også skildringerne af Jesu handling forstået. Sammenholdelsen af denne jødiske takkebøn med den kristne takkebøn Did. 10 giver imidlertid et indtryk af, hvorledes den jødiske velsignelse (Berakah) i de kristne menigheder gradvist er blevet fortrængt til fordel for taksigelsen (eucharistia). I takt hermed udviklede de kristnes taksigelse sig i stadig stigende grad mod formel selvstændighed. Bønnen Did. 10 lader sig forstå som et stadium under denne proces. Da jødedommens og kristendommens veje endegyldigt skiltes ved det første århundredes slutning, da havde hver retning

tilmed lagt sig så fast på sin egen udtryksmåde, at jødernes traktat vedrørende bønnernes foredragelse slet og ret fik betegnelsen Berakot (flertal af »Berakah«), mens »eucharistia« blandt de kristne blev fast betegnelse for nadverfejringen (jfr. Did. 9,1).

Med de første kristne menigheders videreførelse af de jødiske måltidsbønner indledtes endvidere den udvikling, der resulterede i fremkomsten af de eucharistibønner af klassisk tilsnit, som er overleveret fra de følgende århundreder. Inden disse sættes under debat, vil der dog i næste indlæg først blive gjort bemærkninger til indgangsdialogen »Sursum Corda«.

Bendicht R. Mader

Litteratur vedr. det behandlede emne:

L. Finkelstein, *The Birkat ha-Mazon*, i: *The Jewish Quarterly Review*, New Series 19 (1928/29), 211-262.

J. M. Robinson, *Die Hodajot-Formel in Gebet und Hymnus des Frühchristentums*, i: *Apophoreta*, (Beihefte zur Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft 30, FS E. Haenchen), 194-235.

Th. J. Talley, *The Eucharistic Prayer of the Ancient Church According to Recent Research: Results and Reflections*, i: *Studia Liturgica* 11 (1976), 139-158.

(= samme: *Von der Berakah zur Eucharistia. Das eucharistische Hochgebet der alten Kirche in neuerer Forschung. Ergebnisse und Fragen*, i: *Liturgisches Jahrbuch* 26 (1976), 93-115).

H. Patsch, *Abendmahlsterminologie ausserhalb der Einsetzungsberichte*, i: *Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft* 62 (1971), 210-231.

OLDKIRKENS ØKUMENISKE KIRKEMØDER IV

Det omstridte 4. økumeniske koncil i Kalkedon 451

FOR at forebygge eventuelle kommende splittelser af den katolske kirke havde det 3. økumeniske koncilium, »Cyrils koncilium«, vedtaget, at det nu skulle være slut med bekendelsesdannelser. Ingen måtte fremlægge nye bekendelser. I stedet skulle man holde sig til den gamle på Skriften grundede og i Kirken overlevede tro, og lade sig nøje med de tidligere almindelige kirkemøders bekendelser.

Trods denne drastiske vedtagelse lykkedes det dog ikke at bevare de »nestorianske« menigheder inden for Kirken. Skismaet fuldbyrdedes i løbet af de følgende 20 år, og for så vidt må Efesoskonciliet siges at være det sidste virkeligt økumeniske kirkemøde. Desuden viste det sig umuligt at overholde forbudet imod nye bekendelser. Den nye patriark af Konstantinopel, Flavian, kom snart i strid med en archimandrit Eutyches, der i den grad betonede det gudommeliges dominans i Kristus, at han ikke alene hævdede, at der kun var én natur i Kristus (det kunne være et spørgsmål om terminologi), men tillige bestred, at Kristus i sin menneskelighed kunne være »af samme natur som os«. På et koncil i hovedstaden år 448 anklagede Flavian Eutyches for vranglære og forelagde ham en orthodox, men *ny* bekendelse til underskrift. Eutyches nægtede og blev exkommuniceret som skyldig i Apollinaris af Laodikeas monofysiske kætteri.

Eutyches appellerede naturligvis til andre biskopper, først og fremmest til Cyrils efterfølger på pavetronen i Aleksandria, Dioskuros, til paven i Rom, Leo I (den Store) og til Østens kejser Theodosius II, som besluttede at sammenkalde til et nyt økumenisk kirkemøde til afgørelse af striden. Også Flavian havde appelleret til Rom, og trods en noget ambivalent holdning til det nye koncilium (efter Leos mening var biskoppen af Roms afgørelse tilstrækkelig i sager af

den art!) sendte pave Leo en delegation af sted til Efesos, hvor det nye kirkemøde skulle samles året efter. Udsendingene medbragte Leos berømte »Tome til Flavian«, et omfattende og klogt afvejet dogmatisk lærebrev, som Leo forventede, koncilsfædrene og den svage kejser ville bøje sig for samtidig med at give Flavian fuld opbakning i fordømmelsen af Eutyches. Leo ønskede dermed tillige at støtte det nye patriarkat i Konstantinopel over for det i bevidstheden om at være værner af den kirkelige orthodoxi så mægtige Aleksandria.

Konciliets gang blev imidlertid helt anderledes, end Leo og Flavian havde forestillet sig. Da pavens udsendinge nåede frem, havde det velbesøgte koncilium allerede konstitueret sig med Ægyptens patriark Dioskuros som leder, assisteret af patriarken af Jerusalem og en metropolit fra Lilleasien. Dogmatisk ønskede man blot at bekræfte vedtagelserne fra 431. Derimod gik man med iver op i spørgsmålet, om Eutyches eller hans patriark havde begået uret. Først fik Eutyches lejlighed til at rense sig; han tog klart afstand fra Apollinaris' lære om Kristi Kød som »himmelsk« og »ovenfra« og altså helt forskelligt fra vor menneskelighed. Da han desuden klart bekendte sig til den nikænske tro, blev han frikendt. Samme mulighed for forsvaret undte man ikke patriark Flavian, som ved at afkræve Eutyches en »ny« bekendelse havde forbrudt sig mod det første Efesosmødes strenge forbud. Han blev under voldsomme optøjer fordømt. Og »Leos tome«, som man rimeligvis har mistænkt for at forsøge på noget lignende, blev – trods de pavelige legaters gentagne opfordringer – slet ikke oplæst. Ikke mærkeligt, at konciliets afgørelser blev mødt af de pavelige legaters: »Contradictur!«, og at dette kirkemøde, der for mange var et ægte økumenisk koncilium, af Latinerne fik navnet »Røversynoden« (latrocinium).

Kejseren godkendte, hvad der var sket i Efesos 449. Men Leo og de italienske biskopper protesterede voldsomt, hvad der resulterede i, at Dioskuros lod en flok biskopper i Konstantinopel afsætte paven i Rom! Det skulle snart vise sig, at den selvbevidste Aleksandriner dermed havde spændt buen for voldsomt. Året efter døde kejser Theodosius II, og riget fik en ny, romvenlig kejser, Marcian. År 451 kom så tilbageslaget med *den store synode i Kalkedon!* I forventning om, at der på dette koncil ville blive truffet vigtige beslutninger, havde mellem 500 og 600 biskopper fra rigets østlige provinser indfundet sig. Ægypterne, der anede uråd, var alene repræsenteret af en snes biskopper, mens der fra Vesten kun var kommet ganske få.

Den 8. oktober åbnede forhandlingerne, under overværelse af det nye kejserpar og ledet af pavens udsendinge. Utilfredshed med Dioskuros' egenmægtige ledelse af Efesos II og hans ubarmhjertige fremfærd over for Flavian bragte nu Dioskuros på anklagebænken. Desuden ønskede konciliets ledelse at få »Leos tome« anerkendt som den endelige løsning på de kristologiske stridigheder. Orientens biskopper ønskede imidlertid ikke nogen »nye« lærebekendelser, men havde nok i det nikænsk (-konstantinopolitanske) symbol og de gamle læreaftagelser, der var truffet af Gregor af Nazianz og Cyril af Aleksandria. Kun hvis det kunne påvises, at Leo i et og alt stemte overens med den store Cyril, hvis autoritet var usvækket, kunne man gå ind for Leos dogmatiske brev. Men ligesom den farlige antiokenske Adskillelseskristologi skelnede pave Leo skarpt mellem Kristi to naturer og det sæt af følelser og handlinger, der svarede til hver natur. Og havde man så ikke prisgivet den bibelske og cyrilliske Communicatio idiomatum?

Vel havde man for at imødekomme pavens legater og læge bruddet mellem Øst og Vest modtaget oplæsningen på konciliets 2. møde af det udvidede nikænske symbol, Cyrils breve til Nestori-

os og pave Leos »Tome til Flavian« med begejstret hyldest. Men ligefrem vedtage den sidste som dogmatisk norm vægrede man sig hårdnakket ved. Kejserens ønske om en ny lærebekendelse blev også afvist! Ugerne slæbte sig hen. Legaterne kunne nok skabe enighed om, at Dioskuros skulle afsættes som straf for hans mange forseelser. Derimod måtte de østlige provinsers og de illyriske biskopper (som dog hørte under pavens jurisdiktion!) »manuduceres« grundigt, inden man fik dem til at indse, at Leos tome var rettroende nok og altså lod sig tyde godt cyrillisk. Den blev dog ikke ophøjet til lærebekendelse. Her bøjede man sig for kejserens ønske, idet den klogt formidlende patriark Anatolios af Konstantinopel fik størstedelen af de forsamlede fædre (ialt 355 biskopper) til at underskrive en formular, der imidlertid ikke skulle være gudstjenestesymbol, men blot en sammenfatning og tydeliggørelse af den overleverede lære om Kristus.

Denne »kalkedonensiske formel« forkynder bl.a., at Kristus i sin fulde menneskelighed er »af samme væsen« som vi, og at han tillige ikke blot er en forening af to naturer, men fortsat eksisterer i to naturer, – og det »uden sammenblanding og uden forvandling«, omend også »uden deling og uden adskillelse«. Der er nemlig ikke to subjekter i Kristus. Nej, Jesus Kristus er én, nemlig Guds énbårne Søn, Ordet. Og mens ordet »person« kunne forstås som blot en ramme, føjede man for en klarheds skyld til, at de to naturer i Kristus er forenet til én »hypostase«, d.v.s. ét aktivt handlende og levende subjekt! Ganske vist fastholdt man med Leo (og de antiokenske Adskillelseskristologer samt Vestens store theolog Tertullian!), at »den for hver natur særegne ejendommelighed« stadig var bevaret. Men Maria bekendes, iøvrigt for første gang i et koncilsymbol, som Theotokos, Guds moder. Og gennem hele formuleringen fornemmer man i den grad iveren efter at afbalancere Leo med Cyril, at man forstår, at Kalkedon-bekendelsen ikke kunne blive det sidste af-

gørende ord i striden. Men derfor kan man nok beundre den fornemme lige-vægt og de mange træffende formuleringer.

Kalkedon-formlen blev i den katolske Kirke udgangspunktet for århundreders kristologiske stridigheder. Inden for den evangeliske Kirke og især inden for den anglikanske Kirke nyder afgørelsen i Kalkedon 451 derimod stor anseelse som udtryk for den gamle, udelte Kirkes tro. Men Kirken var jo som nævnt allerede blevet delt tyve år tidligere. Og det kan derfor nok forekomme lidt ejendommeligt, når Kalkedon-bekendelsen gøres til en hovedhjørnesten som i den såkaldte »Lambeth Quadrilateral« fra 1886, som om de fire første konciler virkelig kan tages som et selvstændigt hele, uafhængigt af de følgende århundreders afgørelser.

Konciliet vedtog desuden 30, væsentlig disciplinære kanones, der skulle værne om bispe- og præsteembedets ære og renhed, integrere det hidtil næsten uafhængige munkevæsen i Kirken og give strenge regler for munke og diakonissers vandel; det stemples ligeud som forræderi mod Kristus og værdigt til udstødning af menigheden, om en af de sidstnævnte grupper bryder sit kyskhedsløfte og gifter sig.

At Kalkedonkonciliet ønskede en ny dogmatisk og kirkepolitisk alliance (med brod mod de mægtige patriarker af

Aleksandria!) mellem paven i Rom og patriarken af Konstantinopel, Det nye Rom, fremgår af, at denne tilkendes øverste domsmyndighed over Østens bisopper og får de hidtil ret selvstændige kirkeprovinser Thrakien, Asien og Pontus lagt ind under sin myndighed. Til denne vældige magtudvidelse svarer ordene i *kanon 28* om samme ære og fortrin for Konstantinopel som for Rom.

Dette sidste blev dog Rom for meget. Allerede på konciliet protesterede de pavelige legater, og der skulle gå mange år, inden paverne år 787 gennem deres legater anerkendte *kanon 28's* bestemmelse.

Sluttelig skal nævnes, at den aldrende Nestorios næppe helt med urette hyldede pave Leos »Tome« som et nøje udtryk for de anskuelser, han selv altid havde hævdet! Dermed bidrog han fra sit fjerne eksil til at gøre Leos Tome og som følge heraf Kalkedonkonciliet vedtagelse yderligere suspekt i cyrillisk gameltroendes øjne.

Helge Haystrup

For nærmere studium anbefales foruden de allerede nævnte værker:

Pierre Batiffol: Catholicisme et Papauté, Paris 1925 og
Luke Rivington: The Roman Primacy 430-451, London 1889.

BERNEUCHEN-BEVÆGELSEN I TYSKLAND

»O Guds ORD kom til, Guds ORD skete« for den og den af de gamle profeter, sådan hedder det i Det gamle Testamente. Hos Grundtvig falder det måske sammen med, hvad han kalder »de mageløse opdagelser« i sit levnedsløb. Indenfor den tyske evangeliske folkekirke var der en hel kreds af engagerede og højt begavede mænd (Poul Tillich, Wilhelm Stählin, Bernhard Rit-

ter var deriblandt), der i fælles besindelse på, hvad det er at være nutidig »kristen« og som sådan at stå i en folkekirke, fandt frem til mageløse opdagelser! Det var på godset Berneuchen i Neu-mark, Brandenburg, de kom sammen, indbudt af godsejeren dér. Også for ham var folkekirkens fremtid et hjerteanliggende. Ud af disse sammenkomster med den tids »mageløse opdagelser« voksede det evangeliske Michaels-Bruderskab

og kredsen deromkring af mænd og kvinder, den dag i dag levende i et spredt fællesskab under navnet »Berneuchener Dienst«, et fællesskab, der ser sin opgave, sin tjeneste i at styrke og levedegøre kristendom og sognemighed dér, hvor man nu bor. Da stedet, der hvor man nu bor, kan være en mager græsgang for lægfolk, der læser sig til megen teologi, og som, for at »mættes«, skal vi sige: for at være 100%'s medvirkende, 100%'s tilstede i en gudstjeneste må have denne i fuld liturgisk udfoldelse, da stedet, hvor man nu bor, kan være en mager græsgang, indbydes regelmæssigt til Berneuchener »konventer« og retræter i lighed med, hvad vi – lettere forståeligt – herhjemme i højkirkelige kredse kalder »Kirkestævner«.

Men når man som engageret kristen har oplevet støvstøtten om dagen, ildsøjlen om natten: Guds åbenbarede førelse, førelsen fremad, udaf øjeblikket ind i det ubekendte, ind i »fremtiden«, da er dette stort, meget stort. Og meget forpligtende.

Til de mageløse opdagelser dengang på godset Berneuchen i 1920'erne hørte genopdagelsen, genoplivelsen af kirkeåret. Kirkeåret i dets fremadskriden parallelt med Herrens eget jordiske liv. Kirkeårets fremadskriden, der løfter mig op, hæver mig ud af min egen siddende stil i individualisme! i egne bekymringer eller i nydelsen af egen »salighed«!

Ens fødder blev stillet, som det hedder i en af Davids-salmerne, i det vide, i det vidtstrakte rum. Det økumeniske fællesskab slog sine berigende porte op til hidtil (i 1920'erne!) uanede dimensioner.

Kirkeårsfarverne holdt deres indtog, dengang nyt i evangeliske kirker, nu selvfølgelig, som også prangende messe-kåber – selv i de mest »lavkirkelige« og nutidigt-nøgterne menigheder herhjemme.

Men i en af disse »mageløse opdagelser« bortviskede fremtiden det pulserende liv. Det var i opdelingen af kirkeåret i

fem perioder.

Den lange række af trinitatis-søndage er altfor svagt gennemstrømmet af de livgivende Kristus-kræfter. Derfor ny-inddelingen på fem:

- 1) Advent, jul, epifanias-tid.
- 2) Før-faste og fastetid.
- 3) Påske, glædestid, pinse.
- 4) Johannes-tid.
- 5) Mikaelstid og de sidste dage.

Det, der frem for alt lå – og ligger disse første »Berneuchnere« og alle os senere på sinde er: Kristus og kristendom angår hele mennesket, ikke bare dets intellekt! Og som menneske, som skabning står jeg i menneskelivets og det jordiske års store altidige rytmer. Som skabning på Guds jord sattes mig sol og måne til inddeling af TIDEN, også for mig.

Med sol og måne og planeterne er jeg med i »sfærernes sang« og altets rytme. Således faldt det naturligt at sætte et indsnit i den lange trinitatistid dér, hvor solen når sin højeste stand, nemlig til Johannes Døbers dag, St. Hansdag, den 24. juni. Og over det kirkeårsafsnit, der med det aftagende sollys tager sin begyndelse, sattes ganske naturligt Johannes-ordet: »HAN må vokse, jeg må forringes, – jeg må aftage!« – »Hans navn er Johannes«, skrev Zacharias på en tavle, da barnet var født. Og han, Zacharias, løstes dermed fra sin stumhed. Men Johannes betyder: »Gud er nådig«. Så der ligger ikke bare en erkendelse af, at det går ned ad bakke med menneskelige kræfter på et vist punkt i livet, der ligger også en trost og en forjættelse i navnet, man gav tiden efter St. Hans i kirkeåret navnet: *Johannestid*. Næste indsnit i trinitatis-rækken toges igen i overensstemmelse med vores kalenderår, med vores punkt i jordens bane omkring solen, der sikkert ikke »bare« bevirker løvspring og siden løvets fald, men griber ind i vores sjælelige tilstande, vores oplagthed til gerning eller trang til ro eller meditation, trang til, hvad vi kalder indadvendtheden.

Dette nye og sidste afsnit i kirkeåret sattes til omkring efterårsjævn døgn,

nemlig til Mikaelssdagen den 29. september. Efterårets storme, løvets fald udsiger i sig selv en kamp mellem liv og død, mellem godt og ondt i lighed med Mikaelss kamp mod dragen. Den kastes ud af de himmelske regioner, hedder det, menneskehedens gamle onde fjende! I al mytologi har den et navn, hos os midgårdssormen, der også, når alt »slippes løst», skal deltage i det sidste store opgør! Men det Onde, den Onde, der kastedes ud og nu »kun» har jorden som virkefelt, ved, at han har *lidt* tid! ubegrænset får han – efter en Mikaelsskamp – ikke lov at virke. Det er en trøst for os, der gerne vil være det godes medkæmpere. Men det betyder også, at den Onde har »travlt». Og sætter ind med magt og list – som Luther lader os synge det.

Overskriften over Mikaelstiden er: »Englene, de er tilhobe ånder i Guds tjeneste, sendt ud i guddommelig sendelse til hjælp for mennesker, at de må arve frelse» (Schindlers oversættelse af Hebr. 1,14).

Vores kirkeårslæsninger med »ugeordene» over hver ny uge (påbegyndt med søndagen!), og Bibel-læsninger for hver dag med disses korte inciterende udlæggelser dertil (biskop Wilh. Ståhlins og Rudolf Spiekers) har vi Berneuchnere nu levet højt på de tidliges »mageløse opdagelse». Men i årtier har vi nu allerede måttet leve »splittet», splittet overfor den Orden, der var os livshjælp. Og blevet os kær. Jo, for »den store hob» indenfor folkekirken gjorde ikke med! Den store hob indenfor en folkekirke er og bliver jo mere bundet af vaner end af kristent engagement. Jeg tror ikke, det *kan* være anderledes. Og gemt i vaner *kan* der være frø, der har spirekraft, og som spirer frem til *sin* tid, d.v.s., når Gud vil det. Derfor skal vi ikke omgås storsnudet, men lempeligt med folks kirkevaner, selv om disse folk er sjældne kirkegængere. Derfor krøb vi artigt tilbage i den lange uafbrudte trinitatistid! Og skeler så ved siden af til vore 5 kirkeårstiders inddelinger og læsninger! Fordi

vi dårligt kan være foruden. Eet tillades dog: at man her til sidst tæller fra *enden* af kirkeåret, så at søndagen nu den 9.11. benævnes som: den trediesidste i kirkeåret. At det går mod slut, kaster således på tilbørlig vis sin skygge forud.

Alt dette skriver jeg om for at understrege, at kompromisser og bøjelighed er nødvendige i barmhjertighedens navn! Også så sandt som vi er her, som de »*engagerede*!» det er os, der må finde vej og ord, forståelige ord og udsagnsformer til de mange, der står udenfor, og hører og ser undrende på os! Og ryster på hovedet. »Her i den danske folkekirke har vi alle ret til at være!» skrev engang Attila Szilas i en artikel, skuffet over Danmark. »*Friheden til at være ligeglad*» kaldte han sin artikel. Og den ramte vist plet for mange af os. Men vi må ikke give op med at ville være brobyggere ud imod »Verden»! Og kalde til gudstjeneste! Og fortælle om en *nærende, daglig* åndelig fødes nødvendighed. »Gid du dog vidste, hvad der tjente til din fred», vil den Opstandne, usynligt overalt tilstedeværende Herre igen og igen måtte sige overfor al vores gøren og laden! Og det gælder os kirkegængere som alle dem, vi utilbørligt småforagtende kalder »den store hob», der om weekenden »fordyber» sig i egne ting, en naturlig tiltrængt fordybelse! – I Fader-vor-bønnen følger jeg tit lidt til ved »det daglige brød»: »HERRE, vær DU vort brød, bliv Du dagligt brød – for alle disse, mine kære!»

*Du værdige Helligånd som Guds tolk
opliv og oplys det kristne folk,
og led os alle på Herrens bane
fra verdens kløgt og vor gamle vane!*

(DDS 172.3)

Ja, endogså hellige vaner må vi være villige til at aflægge. Og stå »nøgne», ubeklædte, afklædte. Og vente på Guds nye udformning af sit glædelige budskab til en menneskehed, vores medmenneskehed, der er mere udtøret og søgende og sulten, åndelig sulten, end nogensinde. At være en med-lidende med alle disse

vore kære som med alle disse urolige unge, en med-lidende, der ofte ikke ved hverken ud eller ind, er nok den eneste

vej. Ydmyghedens og kærlighedens vej.

Margit Deckert

LÆSEFRUGT

Den kristne forkyndelses endelige sejr

ARSAGERNE til den kristne forkyndelses endelige sejr er mangfoldige. Først og fremmest må nævnes de kristnes urokkelige tro og moralske styrke, deres mod over for tortur og død, et mod som blev beundret selv af deres største fjender, Lukian fra Samosata, Marcus Aurelius, Galenos, Celsos. Dertil kom, at de kristnes solidaritet ikke havde sin lige. Menigheden tog sig af enkerne, de forældreløse, oldingene, og man løskøbte fanger fra piraterne. Under epidemier og belejninger af byer var de kristne de eneste, som sørgede for de sårede og begravede de døde. For alle de rodlose i riget, for de mange som led af ensomhed, for ofrene for den kulturelle og sociale fremmedgørelse var Kirken det eneste håb om at

opnå en identitet og finde, eller genfinde, en mening med tilværelsen. Efter som der ikke fandtes nogle skel, hverken sociale, racemæssige eller intellektuelle, kunne hvem som helst blive medlem af dette optimistiske og paradoksale samfund, hvor en mægtig borger, kammerherre hos kejseren, faldt på knæ foran en biskop, som var hans tidligere slave. Højest sandsynligt har der hverken før eller siden eksisteret noget andet historisk samfund, der har kendt til en sådan lighed, barmhjertighed og broderkærlighed som den, der trivedes i de kristne menigheder i de fire første århundreder.

(Fra *De religiøse ideers historie*, bind II, side 330-331 af Mirca Eliade).

v/Knud Christensen

LÆST

Hans Olav Okkels: *Mennesket i Guds billede*. Hellberg & Elmquist 1986. (Søndervang 19, Hygum, 6630 Rødding). 44 sider. 25,00 kr.

HANS OLAV OKKELS har tidligere udgivet teologiske småskrifter, som ingenlunde er at foragte, idet de ofte vil vise sig velegnede til på en kort og sober måde at fremlægge et aktuelt, teologisk emne eller redegøre for en vanskelig, teologisk sammenhæng. Habil teolog, som Okkels er, har han gode forudsætninger for et sådant arbejde, og hans arbejder viser, at han tillige har håndslag for det, nok ikke uden forbindelse med hans præstetjeneste.

Mennesket er skabt til at blive, hvad Gud vil, skabt til at lyde Guds Lov og leve i hellighed og herlighed og udødelighed. Mennesket er nok uden synd, men ikke uden syndens mulighed, og dermed ikke uden ansvar.

Reformatorerne vedkendte sig ikke alene mennesket skabt i Guds Billede, men bekendte nødvendigvis også Skriftens lære om Arvesynd, at alle mennesker fødes uden frygt for Gud og uden tillid til Gud og med ondt begær, hermed fuldtud pådragende sig skyld (Confessio Augustana II).

Hvordan forholder det sig nu med Gudbilledligheden efter syndefaldet? Okkels erklærer sig enig med Konkordieformlen, som på det bestemteste ta-

ger afstand fra den tanke, at synden skulde være blevet en del af vor menneskenatur.

Om selve Gudbilledligheden må vi sige, at vel er den ødelagt, men alligevel er den der fortsat. Mennesket er efter faldet hverken blevet dyr eller djævel, men har af Gudbilledligheden hverken mere eller mindre, end den blinde har af synet og den døve af hørelsen — egentlig vel kun den principielle mulighed for helt at være mennesket i Guds Billede.

Uden ganske at turde anfægte rigtigheden i denne dogmatiske betragtning forekommer den mig alligevel utilstrækkelig. Trods arvesynd må Gudbilledligheden dog, ikke blot som en principiel mulighed, men som en praktisk virkelighed i konkrete øjeblikke sætte sig igen, ved Kristus og Helligånden sætte en oprindelig, ægte Livets anderledes-hed.

I tilslutning til hovedartiklen bringes en række prædikener, som på en enkel og dyb måde gennemfører den fremlagte, teologiske hovedlinie, prædikener, der ikke som mange moderne osrer af angst for at tale bibelsk, konkret og praktisk om synd og bod, om tilgivelse og tro.

Okkels fører troværdig tale, velfunderet i sund, bibelsk teologi; på grundlag heraf skal hans lille, teologiske skrift være anbefalet til nærmere studium.

B. Riisgaard

Fra Kirkelig Samling om Bibel og Bekendelse har vi modtaget 2 små hæfter. Det ene hedder: Nadverfejringen og Alkoholproblemet og er skrevet af Olav Fog og Jørgen Glenthøj. Hæftet koster kr. 4,- og kan hermed anbefales. — Det andet hæfte, som koster kr. 5,-, hedder Indstiftelsestro Sakramentsforvaltning og sjælesorg over for Alkoholikere. Det er oversat fra tysk, og kan hermed også varmt anbefales. — Fås i Kirkelig Sam-

lings Bogekspedition, Kirkegade 88, 6700 Esbjerg.

Endvidere har Jørgen Glenthøj udgivet Johannes Bugenhagen: Sendebrev til de danske Kirke. Det er et brev, som Bugenhagen skrev til de danske superintendenter den 28. april 1539. Brevet er oversat til nutidsdansk, og der er mange spændende oplysninger i det om reformationstidens tro og praksis. Hæftet, som er på 19 sider, koster kr. 10,-. — Fås hos Jørgen Glenthøj, Borum, 8471 Sabro.

Knud Christensen

Michael Jensen: Bibliographia Nicolai Stenonis. Forlaget Impetys 1986. Kr. 122,-.

Bogen kan kun have interesse for forskere.

Knud Christensen

KALENDEREN

Kirkestævne den 14. februar i Hans Egedes Kirke, København. Kl. 14.00: Messe. Herefter foredrag ved civilingeniør Th. Keiding: »Arbejderne i vingården og overenskomstforhandlingerne».

Den 25. april er der Kirkestævne i Sankt Jakobs Kirke, København. Kl. 14.00 er der Messe. Herefter foredrag ved provst Finn Allan Ellerbek: »Stadig bag lukkede døre» (et foredrag om mission).

Husk Generalkonventet den 28.-30. maj i Sankt Jakobs Kirke, København.

Selskabet Dansk Tidegærds sommermøde i Løgumkloster holdes 22.-27. juni. Henvendelse til sekretæren, pastor H. C. Christensen, Skt. Jakobsgade 9, 4. 2100 København Ø. Tlf. 01 42 86 21.

DE HJÆLPER OS MEGET

hvis De straks benytter det giroindbetalingskort, som er indlagt i dette nr. af Re-formatio.

Abonnementet for Re-formatio er uændret i 1987, nemlig 60,- kr. (studerende kan dog nøjes med 40,- kr.).

Medlemmer af Fællesskabet Kirkelig Fornyelse (incl Re-formatio) betaler:
enkeltmedlemmer: 160,- kr.
ægtepar: 190,- kr.

(for studerende og pensionister er satserne henholdsvis 80,- kr. og 95,- kr.).

Skulle giroindbetalingskortet være faldet ud, må De selv udfylde et kort til postkonto nr. 208 81 42 (adresse, se iverigt bladets bagside).

Med venlig hilsen
Axel Madsen
kasserer

KAJ MUNK OM MARIA

MARIA er for mig den pureste kvinde, som jeg ved om. Hun er en frisk landsbypige, måske med en lille bitte smule degeneration i sig, der er jo kongeblood i pigebarnet, en ældgammel slægt. Senere i livet giver hun indtryk af at være en sund og ligevægtig håndværkermadam. Og dog bliver der ved at være noget meget fint og åndeligt over hende. Hun står godt nok plantet på jorden, men hun bærer en stjerne i håret. Skulle Gud forelske sig i nogen jordisk pige, da forstår man, at det blev hende. Hvis der er nogen af os, der får lov til at opstå før Dommедag, så er der jo ingen tvivl om, at Herren har sørget for en guldtrone til sin mor. Så er hun himmeldronning og færdes i spidsen for englene, og så har katolikerne ret til at bede til hende, og hvor er det forståeligt, at de gør det. Jeg

har selv i mit hjerte i al hemmelighed et lille alter for hende; og er det et kæteri, er jeg sikker på, at det bliver den allerførste af mine synder, Gud tilgiver mig...

Er det underligt, at alle Middelalderens høje kunstnere har kappedes om at skildre hende? Og dem, det lykkedes bedst for — når vi standser foran deres billeder, når vi betragter dem med øjne, der dugges af ærefrygt og taknemlighed, da er det netop dette sind, vi læser ud af Marias blik og ansigt og hendes skikkelse og måden hun fører sig på: »Se, jeg er Herrens tjenerinde. Mig ske efter dit ord».

(Af en prædiken til Marias Bebudelse i 1942, her gengivet efter kronik af sognepræst Svend Aage Nielsen, Toreby, i Kristeligt Dagblad den 9.2.1985).

v/Peter Østerby-Jørgensen

RESERVERET POSTVÆSENET

RE-FORMATIO

udgives af

Fællesskabet KIRKELIG FORNYELSE

Ansvarshavende redaktør:

Sognepræst *Knud Christensen*,
Kirkegade 9, 3600 Frederikssund.
Telefon 02-31 03 39.

Redaktionsudvalg:

Sognepræst *Ole Skjærbæk Madsen*,
Kleinsgade 2, 1976 København V.
Pastor *Anders Studsgård*,
Havervad 7, 6780 Skærbæk.
Pastor *Poul Ulsdal*,
Kirkegade 88, 6700 Esbjerg.
Cand. theol. *Peter Østerby-Jørgensen*,
Bispehavevej 115, 2.tv., 8210 Århus V.

Ekspedition:

Bladet koster 60 kr. årligt i abonnement, — for
studerende 40 kr. årligt. Beløbet indbetales til
kassereren for Fællesskabet KIRKELIG FOR-
NYELSE, organist *Axel Madsen*,
Carit Etlarsvej 5, 1.th., 1814 Frederiksberg C.
Telefon 01-22 67 67 — Postgiro 2 08 81 42.

Fællesskabet

KIRKELIG FORNYELSE

Formand:

Sognepræst *Olav Fog*,
Præstegårdsvej 11, Blåhøj, 7330 Brande.
Telefon|05-34 50 61.|

Bestyrelse iøvrigt:

Søster *Karen Bagge*,
Hørsholmsgade 22 D, 2.tv., 2200 København N.
Sognepræst *Poul Exner*,
Gymnasievej 4, 2620 Albertslund.
Sygeplejerske *Anna Hansen*,
Solvangsvej 26, 8400 Ebeltøft.
Organist *Axel Madsen*, kasserer,
Carit Etlarsvej 5, 1.th., 1814 Frederiksberg C.

Medlemmer betaler 160 kr. årligt til fællesska-
bet. Dette beløb omfatter også abonnement på
Re-formatio. Ægtepar 190 kr. Studerende og
pensionister betaler 80 kr. for enkelt medlems-
skab. Pensionistægtepar 95 kr.

INDHOLDSFORTEGNELSE

NR. 1 - FEBRUAR 1987 - 30. ÅRGANG

<i>Wilh. Stählin v/Margit Deckert: Den himmelske Konge</i>	1
<i>Bendicht R. Mader: Oldkirkens nadver- og eucharistifejring</i>	2
<i>Fællesskabet Kirkelig Fornyelse: Landskonvent i København 1987, program</i> . . .	11
<i>Helge Haystrup: Oldkirkens økumeniske kirkemøder IV. Det omstridte</i>	
4. økumeniske koncilium i Kalkedon 451.	16
<i>Margit Deckert: Berneuchen-bevægelsen i Tyskland</i>	18
<i>v/Knud Christensen: Læsefrugt. Den kristne forkyndelses endelige sejr</i>	21
<i>B. Riisgaard: Læst. Hans Olav Okkels: Mennesket i Guds billede</i>	21
<i>Knud Christensen: Læst. Michael Jensen: Bibliographia Nicolai Stenonis</i>	22
<i>Axel Madsen: De hjælper os meget</i>	23
<i>v/Peter Østerby-Jørgensen: Kaj Munk om Maria</i>	23